

Str. 816

K PROBLEMATIKE RIADENIA A ĎALŠIEHO ROZVOJA SLUŽIEB V SOCIÁLNEJ SFÉRE POĽNOHOSPODÁRSTVA

J. Bakša

BAKŠA, J. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra): *K problematike riadenia a ďalšieho rozvoja služieb v sociálnej sfére poľnohospodárstva*. Sociol. Zeměd., 24, 1988 (2) : 119-126.

Príspevok je orientovaný na potreby súvisiace s realizáciou plánov kultúrnych potrieb a sociálneho rozvoja, ich prípravou na 9. päťročný plán a poskytuje námety ako odstrániť ich doterajšie nedostatky. Okrem teoretických východísk poskytuje aj rad konkrétnych empirických údajov zo SSR, najmä vo vzťahu k JRD.

plánovanie; riadenie; sociálne indikátory; naplnenie fondu KSP; sociálne procesy

Už v novoprijatom Zákone o štátnom podniku sa v úvode uvádza, že základným článkom národného hospodárstva sú štátne podniky a družstvá, ktoré majú rozhodujúcu úlohu pri rozvíjaní ekonomického potenciálu spoločnosti a dosiahnutí cieľa spoločenskej výroby v socializme. V Zákone o poľnohospodárskom družstevníctve sa zvyrazňuje zasa skutočnosť, že poľnohospodárske družstevníctvo je neoddeliteľnou a rovnoprávnou súčasťou socialistickej poľnohospodárskej sústavy ČSSR. Jeho základným poslaním je uspokojovanie potrieb spoločnosti vo výžive ľudu.

Je preto úplne na mieste, že sa s rozvíjajúcim agropriemyselným komplexom zaznamenáva aj rozvoj služieb. Tento by mal napomáhať vytváraní priaznivých podmienok organizácie a riadenia poľnohospodárskej výroby v súvislosti s jej racionalizáciou a žiaducou efektívnosťou. Dotvrzuje to skutočnosť, že reprodukčný proces v rámci poľnohospodárstva, ale i národného hospodárstva vôbec je stále viac podmienený predvýrobné, ale i následne najrôznejšími vstupmi a výstupmi, teda dodávateľskými a odberateľskými hospodárskymi organizáciami. Ide jednak o výrobné, obchodné, ale i rozpočtové (nevýrobné) organizácie zabezpečujúce výrobné prostriedky a spracovanie poľnohospodárskej produkcie, či sprostredkovanie zásobovacej alebo odbytovej činnosti, ale i poskytovanie celého radu služieb výrobného i nevýrobného charakteru.

V organizačno-riadiacej práci, ale aj v plánovaní sa s týmito činiteľmi musí počítať o to viac, že sa spravidla bezprostredne dotýkajú výroby, človeka — pracovníka, výrobcu. Ak sa teda vytvára a koncipuje systém služieb agrokomplexu, nemal by byť vynechaný, či opomínaný ani systém sociálnych služieb, o ktorom sa hovorí

málo, v rôznorodom význame, skôr v poňatí sociálnej starostlivosti zakotvenej v plánoch kádrového, personálneho a sociálneho rozvoja.

A práve tu narážame na ťažkosti či problémy adresného dodávateľa či výrobcu, ktorý by bol schopný plne zabezpečiť požiadavky poľnohospodárskych podnikov v oblasti sociálnej sféry bez obmedzovania času, sortimentu a druhu služieb. V sociálnych plánoch sa doposiaľ stretávame preto so všeobecným konštatovaním, napr. že je potrebné zabezpečiť efektívne, estetické pracovné úbory, centrálnu, dezodoračnú a iné hygienické potreby pre ženy (ale vzniká problém, prostredníctvom ktorého dodávateľa a v akej cenovej relácii), riešenie problémov osobných ochranných pracovných prostriedkov (OOPP) nielen čo sa týka kvality, sortimentu, ale aj ich životnosti a pod.

Z uvedeného sa priamo žiada vymedziť, čo sa rozumie teda pod pojmom systém sociálnych služieb v poľnohospodárstve a ako sme k tejto potrebe došli v súvislosti s rozvíjajúcim sa poľnohospodársko-priemyselným komplexom. V príspevku teda chceme upozorniť nielen na jej vývoj, vymedzenie rozsahu pojmu, ale ako v praxi v organizačno-riadiacej a plánovacej činnosti s kategóriou potreby tohto druhu prakticky bude treba narábať.

TEORETICKÉ VÝCHODISKO PRE VYMEDZENIE POJMU SYSTÉM SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

Z hľadiska genézy vývoja sociálnych služieb nemožno obísť poznatky z realizácie uznesenia vlády ČSSR č. 66 z roku 1973, keď sa vypracovávali a overovali komplexné programy starostlivosti o pracovníkov v organizáciách národného hospodárstva. Je známe, že sa v 6. päťročnom pláne overovali Plány sociálno-ekonomického rozvoja, neskôršie v 7. päťročnom pláne už Plány kádrového a personálneho rozvoja a v súčasnosti Plány kádrového, personálneho a sociálneho rozvoja, ktoré sú často v pracovných materiáloch označované skratkou PKPaSR.

Ak vychádzame zo skôr uvádzaných plánov a poznatkov pri ich realizácii, potom pojem sociálnych služieb by mal zahŕňať:

— možnosti vybavenia a využívania sociálneho a hygienického zariadenia komplexne,

— starostlivosť o dopravu do práce a z práce,
— systém ochrany a bezpečnosti pri práci,
— starostlivosť o zdravie a spoločné stravovanie,
— vytváranie predškolských zariadení, bytovej základne, športových podmienok, zdravotných i rekreačných zariadení vrátane služieb pre poľnohospodárske obyvateľstvo vôbec.

Vzhľadom k ich zabezpečovaniu, čo konštatujeme aj v iných zverejnených prameňoch (Bakš 1987), existujú zatiaľ nezladené dodávateľsko-odberateľské vzťahy, evidencia zdrojov je v určitej organizačnej roztrieštenosti, plánovanie sa nekryje s možnosťami požadovaných, keď aj dobre plánovaných, ale dodávateľsky nerealizovateľných požiadaviek. Navyše, ak ešte k tomu pripočítame subjektívnu nechotu, či nedostatočnú vyspelosť pracovníkov prejavujúcu sa v nezaujatosti o rekreáciu, liečebné poukazy, tak vynakladaná snaha podniku sa nielen minie cieľa, ale stáva sa nerentabilnou. Vynára sa teda potreba vytvorenia systému sociálnych služieb, ktoré by mohli časť požiadaviek pohotovo

a včas zabezpečovať organizáciou mimo podniku, alebo za jeho účasti, pri žiadúcom rešpektovaní ponuky a dopytu.

Podľa konštatovania aj ďalších autorov (napr. Mihalík 1985), aj keď zavedenie programov a plánov KPaSR ešte v 7. päťročnom pláne prinieslo pozitívne výsledky, dodnes cítiť nedostatočné zladenie plánovania KPaSR s cieľmi VTR, a to najmä v oblasti služieb v sociálnej sfére.

Z doterajších praktických poznatkov sa dá konštatovať, že už štruktúra zatiaľ zaužívaných ukazovateľov je nejednotná, ťažko zrovnateľná a často vôbec nerealizovateľná. Obyčajne sa v praxi vykazujú zvyšky finančných fondov alebo nevybavenie priestriedkami, aj keď finančné krytie bolo zabezpečené. Ostáva potom pravdou, že súčasná prax (príprava, ale už realizácia plánov, ich koncepčné zameranie, predmet, obsah, úlohy a zaužívaná metodológia) umožňuje plnenie cieľov len čiastočne. Preto požiadavka založená na komplexnom plánovaní sociálno-ekonomického rozvoja pravdepodobne nebude môcť byť zabezpečená bez vytvorenia systému sociálnych služieb už v skôr naznačenom chápaní. Tieto úvahy z časti dotvrdzuje aj empirický materiál faktov, získaný podľa stanoveného metodického postupu uvádzaného ďalej.

METODICKÝ POSTUP ZÍSKANÉHO MATERIÁLU FAKTOV

Okrem zoštudovania problematiky použitím literárnej metódy hodne pomohla veci technika štúdia existujúcej dokumentácie ÚV ZDR SSR a vykonaný rozbor PKPaSR Okresnej poľnohospodárskej správy v Senici. Ďalej sme použili získané poznatky z diplomových zadaní na Katedre pedagogiky a sociológie PEF VŠP v Nitre. Niektoré východiská empirického charakteru sú získané aj z výskumnej úlohy SPEV IV-4/6.4 v súvislosti s programovou účasťou JRD a SPP na riadení kultúrno-spoločenského rozvoja svojich pracovníkov.

K PROBLEMATIKE POŽIADAVIEK NA SLUŽBY V SOCIÁLNEJ OBLASTI POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV

Výrazným indikátorom v doterajšej praxi v službách sociálnej sféry podľa našich zistení aj v zhode so správou ZDR SSR (Správa ZDR SSR 1983) je závodné stravovanie družstevných roľníkov a v poľnohospodárstve vôbec. Celoročné stravovanie v podmienkach JRD SSR sa zabezpečuje skoro u 85 % JRD. Vývoj možno posúdiť aj z nasledovných údajov: Pokiaľ sa v stravovacích zariadeniach JRD v roku 1983 trvale stravovalo 27 % činných družstevných roľníkov, tak na sklonku roku 1985 vzrástol ich počet na viac ako 42 % a v roku 1988 dosahuje niečo nad 50 %. Tento vzrast záujmu možno pripísať aj kvalite stravy. Jej štruktúru, nutričnú hodnotu v súvislosti s racionálnou výživou pravidelne totiž zhodnocovali sociálne komisie a výsledok sa aj dostavil v zvýšení záujmu o stravovanie vôbec.

Kde však sú ešte problémy? Tie naďalej ostávajú v mechanizácii kuchynských prác pri príprave jedál, v nedostatku veľkokapacitných sporákov, kotlov, várníc a pod., teda komponentov slu-

žieb v sociálnej oblasti. Ak hovoríme už o vybudovaných službách v PPK, prečo potom tieto nepokrývajú aj sociálnu oblasť — jej potreby?

Existujú aj iné problémy, napr. v ďalšom indikátore sociálnych služieb systematického vylepšovania bytovej výstavby a najmä modernizácia bytov pre mladé rodiny. V družstevnom sektore v prvej polovici 7. päťročného plánu išlo spolu o dobudovanie 10 749 bytov v SSR, ale o službách pre udržiavanie bytov už niet spoľahlivej zmienky. Žiadala by sa totiž komparácia takéhoto stavu nielen vo vzťahu k JRD, ale aj k ŠM a SPP, najmä ako je pohotove a účelove vykonávaná oprava bytov, údržba, dopĺňovanie vybavenosti s rozvojom potrieb infraštruktúry lokality, zabezpečenie vody, plynu atď. Zabezpečenie tohto druhu služieb v sociálnej sfére uspokojuje totiž nielen základnú potrebu človeka, ale hlavne stabilizuje pracovnú silu, čo nemôže byť zanedbateľné.

Ak upriamime pozornosť na ďalší ukazovateľ sociálnych služieb súvisiaci so starostlivosťou o zdravie človeka vybudovaním závodných lekárskeho ambulancií a zdravotných stredísk, potom je potrebné evidovať príkladnú spoluprácu družstiev so ZDR SSR, známu už od roku 1983. Už v tomto čase boli zriadené na šiestich JRD zdravotné strediská a vzorné zdravotné zariadenie v JRD Jarabiná, okr. Stará Ľubovňa, spoločná závodná ambulancia napr. v JRD Hurbanovo a Pivovar n. p. a nasledovali ďalšie, ktoré sa v súčasnosti stabilizovali vo vzťahu k životaschopnosti JRD či ŠM a sú evidentné vo všetkých krajoch SSR. Čo však bude potrebné ešte vo sfére sociálnych služieb ďalej rozvíjať, to je starostlivosť rehabilitačného charakteru a prevencia proti chorobám z povolania v sústredených službách pre viaceré poľnohospodárske podniky buď v rámci okresu, alebo kooperačných obvodov v permanentných prevádzkach.

Problémy vznikajú ďalej vo vybavenosti základných fondov sociálnej sféry ani nie tak ich naplnením, ako vyčerpaním. Spravidla poľnohospodárske podniky potreby sociálnej sféry začínajú zhodnocovať, až keď sa vynoria ťažkosti, neuvedomujúc si, že čerpanie základných fondov v oblasti sociálnej, teda službami, pôsobia motivačne a stimulačne. Prehľad o nečerpaných prostriedkoch FKSP u JRD pozri v tab. I, kde z 8. päťročnice súborný údaj o poľnohospodárskych podnikoch (JRD, ŠM, SPP) SSR ešte chýba. V uvádzanej tabuľke sa jasne potvrdzuje, že

I. Prehľad nečerpaných prostriedkov z FKSP JRD v SSR (spriemerovanie za päť rokov) — Survey of the financial means not drawn from the fund of cultural and social needs of co-operative farms in the SSR (average values for five years)

Obdobie	% nečerpania	Suma v mil. Kčs
5. päťročný plán	31,6	76,123
6. päťročný plán	35,3	84,749
7. päťročný plán (prvé dva roky)*)	49,6	238,387

*) Za celú 7. päťročnicu sme spoľahlivé údaje nezískali, preto uvádzame len za dva roky.

Prameň: Správa SV ZDR, Bratislava 1983

nečerpané prostriedky sú neúmerne vysoké. Aj keď SV ZDR urobil určité opatrenie a došlo na konci 7. päťročného plánu podstatné zníženie oproti uvádzaným dvom rokom, aj tak nevyčerpanie prostriedkov nasvedčuje, že v oblasti služieb sociálnej sféry je čo naprávať.

I výdavky neinvestičného charakteru v prehľadoch za sektory na jedného prepočítaného pracovníka sú síce veľavravné, ale nevystihujú diferencie medzi podnikmi. Napr. pokiaľ už v roku 1982 (teda v 7. päťročnici) 65 JRD v SSR vynaložilo na pracovníka viac ako 1500 Kčs (32 JRD v Zsl. kraji, 18 v Ssl. kraji a 6 vo Vsl. kraji), tak 65 JRD bolo takých, kde na pracovníka vynaložilo menej ako 300 Kčs (26 JRD Zsl. kraj, 13 JRD Ssl. kraj a 26 JRD Vsl. kraj).

Celkom ináč sa javí situácia v porovnaní v rámci toho-ktorého okresu či kraja. Uvedieme napr. okres Senec v Západoslovenskom kraji, kde sa v roku 1980 na jedného pracovníka vynaložilo 1138 Kčs a v roku 1984 už 1371 Kčs. Aj v tomto okrese, i keď sa zaznamenáva zvýšenie vynaložených prostriedkov, teda dá sa predpokladať, že aj zvýšenie starostlivosti o človeka, sú isté diferencie v rámci sektorov. V roku 1984 u JRD sa odčerpalo na jedného pracovníka 1371 Kčs, u ŠM menej — 1072 Kčs, a u SPP 1315 Kčs, teda tiež menej.

V rámci sektorov za celú SSR v porovnaní s ČSR uvádza úhradu výdavkov na sociálne účely za 7. päťročnicu na jedného prepočítaného pracovníka tab. II. Index rastu výdavkov u FKSP je vyšší v ČSR oproti SSR, napr. u JRD dosahuje v ČSR 156,1 a u ŠM v ČSR 122,4.

Je potrebné sa v súvislosti so sociálnymi službami zmieniť ešte o jednom probléme, ktorý súvisí s predškolskými a školskými zariadeniami. Už v druhej polovici 7. päťročnice bolo v SSR evidovaných u JRD 8 vlastných jaslí, 147 materských škôl a v združenej forme 26 jaslí a 259 materských škôl. Domnievame sa, že perspektívne bude potrebné

II. Prehľad výdavkov na sociálne účely v Kčs neinvestičného charakteru (na jedného prepočítaného pracovníka v 7. päťročnici k roku 1983) — Survey of expenditures on social purposes in Kčs of non-investment character (per 1 calculated worker in the 7th Five-Year Plan period, for the year 1983)

Úhrada výdavkov	Sektor	SSR	ČSR	Index rastu ČSR : SSR
Z nákladov	JRD	735,0	1 179,7	160,5
	ŠM	1 157,4	1 468,6	126,9
FKSP	JRD	823,2	1 285,4	156,1
	ŠM	566,5	693,5	122,4
Spolu náklady a FKSP	JRD	1 558,3	2 465,1	158,2
	ŠM	1 723,9	2 162,0	125,4
% FKSP na celkových výdavkoch	JRD	52,8	52,1	—
	ŠM	32,9	32,7	—

Prameň: Správa SV ZDR, Bratislava 1983

od ich výpočtu prejsť ku skvalitneniu nielen ich práce, ale orientovať sa na zriaďovanie aj mikrojaslí (zvlášť v mimostrediskových obciach) a pôsobiť aj takto na zníženie úniku pracovníkov z týchto oblastí Slovenska. Postráda sa aj pohotovosť zriaďovanie predajní tovarov každodennej potreby, či stabilných maloobchodov. Spoluprácou s národnými výbormi a využívaním akcieschopnosti rady riaditeľov v tej - ktorej oblasti Slovenska sa môže riešiť problém pohotovo a včas.

V tomto príspevku si v žiadnom prípade nenárokujeme úplne vyčerpať danú problematiku. Chceme len nastoliť problémy najmä pre odbornú verejnosť a pre potrebu prípravy sociálneho plánovania na 9. päťročný plán.

ZÁVER

Služby v sociálnej sfére by mali mať presne vymedzené miesto v rozvoji služieb v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe ČSSR. Zatiaľ tomu tak nie je. Plány KPasR, nech sú akokoľvek dobre postavené, bez možnosti realizácie i v rámci dodávateľských vzťahov, či uplatnením ponuky a dopytu, nemôžu splniť svoj účel, prípadne ho plnia len čiastočne.

Na úrovni poľnohospodárskych podnikov, OPS a KPS v spolupráci so ZDR SSR, je potrebné objektívne vytypovať možnosti vytvorenia organizačnej štruktúry služieb v sociálnej oblasti najmä v tých smeroch, kde plnenie je viazané k dodávateľsko-odberateľským vzťahom.

S týmto zámerom súvisí aj dostatočné preskúmanie základne sociálnych podmienok a získanie validných empirických údajov prostredníctvom reprezentatívneho vedeckého výskumu. V takomto chápaní je potrebné pripraviť aj metodológiu plánovania v sociálnej sfére pre 9. päťročný plán.

Metodika by mala okrem iného umožňovať plnú akceptáciu odstránenia dosiaľ existujúcich rozdielov medzi podnikmi poľnohospodárstva a podnikmi ostatných odvetví národného hospodárstva v sociálnej oblasti, ako aj medzi poľnohospodárskymi podnikmi v ČSR a SSR i medzi JRD a ŠM. Sociálne služby v rámci SSR v poľnohospodárstve by mali zvlášť rešpektovať potrebu zosúladenia a vyrovnania požiadaviek medzi odľahlými dedinami — usadlosťami (ináč poľnohospodársky významnými) a centrom — strediskovými obcami.

Zainteresovanosť pracovníkov na celkovom plnení PKPaSR by sa mala odraziť nielen v plnení úloh výrobného charakteru (prostredníctvom zotavenia, prevencie zdravia, v súdržnosti kolektívu), ale aj na celkovom priaznivom vytváraní pracovného a životného prostredia v podmienkach socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby.

V sociálnej sfére mimo služieb, ako sme ich vymedzili v duchu zásad prestavby uskutočňujúcej sa v poľnohospodárstve, sa žiada v riadení sociálno-spoločenských podmienok starostlivosti o pracovníkov kvalifikovane využívať existujúce zdroje v súlade s reálnymi plánmi hospodárskeho a sociálneho rozvoja podnikov a ich štruktúr.

I naďalej bude potrebné venovať sústavnú pozornosť mladým pracovníkom v úzkej spolupráci s orgánmi a organizáciami SZM a využívať k tomu aj pomoc orgánov NF SSR. Nemožno obísť ani problémy so za-

mestnanosťou žien. Rozvíjanie sociálno-ekonomickej, spoločenskej starostlivosti o ženy, členov dôchodcov, musí mať na zreteľ dosledné plnenie uznesenia vlády ČSSR a SSR v zabezpečovaní populačnej politiky a gerontologického programu.

Poskytovanie služieb, pomoci v organizovaní rôznych funkčných školení, najmä v súvislosti s rekvalifikáciou pracovníkov, pracovných aktívov pre upevňovanie pracovnej disciplíny a dosledné zavádzanie informácií o inovačných potrebách podniku či sektoru, si žiadajú vytvoriť pevné miesto v súvislosti so službami v poľnohospodárstve vôbec.

Literatúra

BAKŠA, J.: Plánovitý rozvoj obsahu a foriem kultúrno-spoločenského života v industrializovaných poľnohospodársko-výrobných organizáciách. [Záverečná správa.] Nitra, VŠP 1980.

BAKŠA, J.: Problematika služieb v sociálnej sfére poľnohospodárstva. In: Zbor. Konf. Rozvoj služieb v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe ČSSR, ČSVTS Košice a VŠP Nitra, 1987, s. 97.

MIHALÍK, J.: Pozdvihnúť kádrovú a personálnu prácu na kvalitatívne vyššiu úroveň. *Ekonomika Práce*, 1985, č. 3, s. 7.

Hlavné smery sociálneho rozvoja 8. päťročného plánu v poľnohospodárstve okresu Senica, 1985.

Správa o zabezpečení komplexnej starostlivosti o družstevných roľníkov s osobitným zreteľom na mladých pracovníkov, ženy a členov JRD — dôchodcov. Bratislava, ZDR 1983.

Došlo dňa 4. 7. 1988

БАКША, Я. (Сельскохозяйственный институт, Нитра): О проблематике управления и дальнейшего развития услуг в социальной сфере сельского хозяйства. *Sociol. Zeměd.*, 24, 1988 (2) : 119-126.

Статья ориентирована на вопросы, связанные с реализацией планов культурных потребностей и социального развития, с подготовкой 9-й пятилетки, и приводит предложения по устранению недостатков. Помимо теоретических аспектов рассматривается и ряд конкретных эмпирических данных за СССР, в частности по отношению к ЕСХК.

планирование; управление; социальные индикаторы; фонд культурно-потребностей; социальные процессы

BAKŠA, J. (University of Agriculture, Nitra): *The Problems of Management and Further Development of Services in the Social Sphere of Agriculture*. *Sociol. Zeměd.*, 24, 1988 (2) : 119-126.

The contribution is oriented at the needs connected with the realization of the plans of cultural needs and social development, their preparation for the 9th Five-Year Plan period; stated are the proposals for removing the present failures. Apart from theoretical solutions, a number of concrete empiric data from the SSR, particularly in relation to cooperative farms, are presented.

planning; management; social indicators; realization of the fund of cultural and social needs; social processes

BAKŠA, J. (Landwirtschaftliche Hochschule, Nitra): *Zur Problematik der Leitung und der weiteren Entwicklung der Dienstleistungen in der sozialen Sphäre der Landwirtschaft*. *Sociol. Zeměd.*, 24, 1988 (2) : 119-126.

Der Beitrag ist orientiert auf die Bedürfnisse, die mit der Realisierung der Pläne

der kulturellen Bedürfnisse und der sozialen Entwicklung zusammenhängen, deren Vorbereitung für den 9. Fünfjahrplan. Ferner werden Vorschläge angeboten für die Überwindung der gegenwärtig bestehenden Mängel. Neben theoretischen Aspekten bietet er auch eine Reihe konkreter empirischer Angaben und Schlußfolgerungen aus der SSR, insbesondere in Bezug auf die LPG.

Planung; Leitung; soziale Indikatoren; Bildung des Fonds für kulturelle und soziale Belange; soziale Prozesse

Adresa autora:

Doc. Ing. Ján Bakša, CSc., prom. ped., Vysoká škola poľnohospodárska, Leninova
trieda 13, 949 01 Nitra
